

Voltaképpen költői „pályám”, a valamelyest folyamatos, Kosztolányi felragyogó napsütésével kezdődött. De ez a napsütés sem tudta végleg eloszlatni kételemű ködképet. Hiába biztatott, hogy ha egyszer pesti költő vagyok, éljek bátrabban mindazzal, amit csak Pesten kaphat a költő: nem tudtam elhinni, hogy a Gyár utcában vagy a Sas utcában, Újpesten vagy Angyalföldön is lehet igazi költészetet csinálni. Kertelés nélkül szólva: azt nem tudtam elhinni, hogy igazi költő vagyok. Alig írtam verset, amelyet elkészültekor jónak találtam – csak akkor kezdtem hinni benne, ha akadt, akinek tetszett, vagy aki éppen szerette. Közel ötven évvel ezelőtt egy tekintélyes esztéta, aki addig nem sokat hederített rám, valahol megszólított: – Szép volt a versed a Nyugatban. – Azóta is, mindhaláláig, valahányszor találkozunk az uszodában, főlemlegette: – Hallom, megint megjelent valamid. Hanem az volt a szép vers, a Nyugatban – és még a címére is emlékezett. Hát hogyan vettem volna be ebbe a válogatásba, az ő emlékezetére, ha már úgy ragaszkodott hozzá?

Én sohasem voltam „hallgató” költő, csak elhallgattatott. Vállat vontam és: „Nem kell költőnek lennem mindenáron” – írtam 1949-ben. A dacos közönynek ebből a visszhangtalan gödréből Tuhász Ferenc húzott ki – sajnos, csak képletesen mondhatom, hogy a hajamnáit fogva. Ezek a viszontagságok sem voltak alkalmasak arra, hogy bizonytalansági tényezőmet kiküszöböljék.

Félek hát, hogy Illés Endrének némi csalódást okoztam a válogatással: hiába, nem járt rá a kezem a fricskára, inkább a visszaköszönésre. De azért az évtizedek folyamán voltak kivételek is: néhány vers, amelyikről azonnal és biztosan tudtam, hogy jó versek, és legalábbis nekem fontosak, és később sem éreztem okot kételkedni bennük – de senki sem figyelt fel rájuk. Ezeket mind bevettem válogatásomba – hátha most lesz, aki észreveszi őket.

Mégis – a kötet címe sok mindent jelent, sok mindenre utal. Többek közt arra, hogy úgy látszik, mégiscsak költő lettem. És ha méltányos akarok lenni, azt kell mondanom, hogy kritikusaim, teljességükben véve, inkább segítettek, semmint akadályoztak ebben. De azért persze senkire sem gondolok vissza olyan hálával, mint Sárközi Györgyre, aki első kötetemről írt a Nyugatban, és kritikájában leírta ezt a mondatot: „Aki ezeket a verseket írta, ember és költő a talpán.” És ha erre az előlegezett bizalomra a közben eltelt jó félszázad alatt sem cáfoltam rá, akkor ezt a válogatást reménykedve nyújtom át az olvasónak.

SÖTÉR ISTVÁN

A Vigiliának újszólván első évfolyamai óta munkatársa vagyok. A folyóirat mégis, legjobb barátomnak, Rónay Györgynek emléke miatt áll közel hozzám. Az ő életpályájának jelentős részét alkotja a Vigilia szerkesztése. A folyóiratról, melynek oly kiváló szerkesztője volt már, mint Sík Sándor, Rónay György formált magas színvonalú, irodalmi lapot, mely korunk irodalmi életének hatékony részese lett. Költeményeivel, olvasónaplóival érte ezt el – és azzal, ahogyan az irodalom mai értékeit, új tehetségeit felfedezte, és a korábbi tehetségek művét értette, gondozta, bátorította. Hosszú barátságunk kötelez arra, hogy művének, az irodalmilag is oly jelentős Vigiliának fenntartásában, tovább éltetésében részt vegyek. Amikor a Vigiliához ragaszkodom, Rónay Györgyhöz ragaszkodom, mintha még élne. És ragaszkodom mindahhoz, ami az ő lényéből áradt: a tisztaságához, a fogékonyságához, az igényéhez. Ez a regénytöredék az ő szelleme szerint is fogant.

A koldus*

Magasan állt a téli hold, éjfélkor, a Víziváros felett. A tetők kéményeinek és televíziós antennáinak árnyéka átvetült a szemközti házak falára; az ablakok vakon csillogtak. A vöröstéglás társasház legfelső emeletén fehér nylonfüggönyök mögött még égett egy rózsaszín állólámpa, az utca azonban sötétbe borult, s a hold vetette árnyékban hókupacok fehérlettek. A túlparti körforgalmú téren ritkán tűntek föl gépkocsik fényoszói: megkerülték a szobrot, majd a híd felé fordultak. Az előkert platánja alatt az ágyásokat vastagon fedte a hó, a rózsatövek görcsösen összehúzták magukat, a lesöpört kerti utakon vékony jégréteg szikrázott. Ez a látvány azért volt megnyugtató, csaknem boldogító, mivel nem történt benne semmi, nem is kezdődött, és véget sem ért. A Fő utcán most fordult a rakpartra az ismeretlen rendeltetésű teherautó, amely mindig ilyenkor szokott megjelenni. Feketén várakoztak jobbra csavart kerekeikkel a személykocsik: gazdáik álma néha miattuk volt nyugtalan. Az ég olyan fényes volt, hogy egyetlen csillag sem látszott. A lakás egyenletesen meleg volt, a konyhában a gázkazán kék fényt vetett a padlóra, a világítódvarra nyíló ablakon átféhrlettek a szemközti tűzfalat díszítő hőcsíkok.

Ettre Ferenc épp felkelt íróasztala mellől, fél pohár bort ivott meg a konyhában, a kazánfény mellett, s lefeküdni indult, amikor a lépcsőházi ajtón a kopogtatást meghallotta. Nem csengettek, nem dörömböltek, – kopogtattak csupán, mint valaki régi ismerős, aki nem akarja az egész házat felébreszteni, nem is dörömböltek, hanem csak kopogtak, félénken talán, mint valami koldus. Éjszaka közepén, ilyen későn már! Mégsem érzett ijedelmet, hanem kíváncsi örömet inkább, sőt, várakozást, mely váratlanul érte. Ajtót nyitott: egykori tanára, Dávid Sándor állt a lépcsőházban. Odalenn, a fordulónál nem égett a gömbölyű, üvegbe metszett mintákkal díszített, századvégi lámpa, mégis, talán a környék havának visszfényében azonnal megismerte Dávid tanárt, aki viszont bátorlannak látszott, mint aki felkészült a legdurvább visszautasításra. Komoly, téli öltözetet viselt, fekete kalapot, s télikabátot, mely ebben a világításban vasszürkének látszott. Csak a galambszürke kamásnija volt szokatlan és régimódi, mely fekete cipőjét az orráig beborította.

– Kedves fiam. – kezdte a tanár. – Látom, nem vártál, pedig várnod kellett volna. Tudom, soká jártál utánam, kerestél, pedig engem hiába keresel, rám csak várnod lehet. Ahogyan én is várakozom, hogy ajtót nyissál, s nem tudhatom, egyáltalán beeresztesz-e. Én vagyok az, aki utánad járok, és várakozom, miközben nem is gondolsz rám. Pedig a vérebeimet is rád bocsájthatnám, hogy hozzam hurcoljanak. De én inkább itt koldulok, az ajtód előtt. Adnál-e egy falat kenyeret, fiam?

Ettre boldogan és hitetlenül tárta ki az ajtót, tessékelte be Dávid Sándort, akitől zenetörténetet és még ennél is fontosabb dolgokat tanult valamikor. „Nem megyek be, fiam, a cipőtalpamra ráfagyott a hó, összesároznám az előszobaszőnyegeteket”.

– Hozom a kenyeret! – kiáltotta Ettre, és remegő kézzel vágott egy karéjt, tiszta ruhát keresett, hogy becsomagolja.

– Várakoznod és figyelned kell – hallotta még a lépcsőházból a tanár hangját –, nem pedig akarnod és keresned. Most én elégeltem meg a magam várakozását: ezért léptem be a tetőd alá.

*Regényrészlet a *Budai Oroszlán* folytatásából.

Ettre visszatért a fehér kendőbe burkolt kenyérszelettel, de Dávid Sándort már nem találta. Aláfutott a lépcsőházon, de még a lenti ajtó is zárva volt. Meggyújtotta a cirádás lámpagömböt, és a padlásajtóhoz is felszaladt, nyitogatta, de az is zárva. Dávid sehoh!

Kabátját magára rántotta, kulcsokat keresett, futott ki az utcára: a járda és az úttest üres volt, a regényes lépcső tetején nyugtalanul lobogott két gázlámpa, a televíziós antennák árnyéka mind ferdébben vetült a szemközti falakra. Egy földszinti lakásban lámpát gyújtottak, mintha épp oda tért volna haza Dávid Sándor. De Ettre tudta, hogy ez nem lehetséges, ezért előkereste Moszkvicsának kulcsát, a volán mellé vetette magát, és az amúgy is jobbra csavart első kerekek segítségével, nem is nehezen szabadult ki két kocsí közül. Mellette a szomszéd ülésen, a fehér kendőbe burkolt kenyérszelet, mintha Dávid Sándor ülne ott.

Amikor a kocsí még új volt, éjszakánként szeretett nekivágni az üres városnak, mély olyankor csaknem szép és barátságos volt; kocsival ritkán találkozott, járókelőkkel se gyakrabban, s úgy érezhette magát, mint a város egyetlen lakosa, láthatatlanná vált házak között. Néhol még váltottak a forgalmi lámpák, s ezeket most csak óérette működtették. Hidakon haladt át, holdat látott a Várhegy felett, a temető fái alatt mintha tömeg tolongott volna, a fehér falaknál balra fordult, visszaereszkedett a város völgyébe, a Körúton sötét mozik előtt haladt el, néha barátok ablakai alá került, s azok összerezzenhettek álmukban: valaki ilyenkor is tud rólu.

Ezen az éjszakán azonban Dávid Sándort üldözte, holott tanára tudtára adta, hogy nem keresnie kell, hanem várnia. De a várakozó miért ne futhatna elébe a vártnak? A Fő utcán csak a virágkereskedés kirakatában égett lámpa, a növények langyos fényben fürödtek, a primulák kicsiny cserepekben szorultak össze, a virágföld fekete zsákocskákban halmozódott. A Margit-hídon kék és sárga lámpák villogtak, a járdán mentőcsónak hevert feleslegesen, tűzoltókocsit vettek körül a rendőrök, létrát emeltek át a korláton: valaki a zajló Dunába vetette magát. A pályaudvar csarnokának fényeit mosatlan üveglapok tompították, a mellékutcákban a kopasz fák koronái összeborultak, – Dávid sehoh: visszafordult Budára, lassított a Disz tér sarkán, ahol egykori lakásuk helyén magas tetejű új épület emelkedett, étteremmel a földszintjén. Érzékelté az egykori ház körvonalait, s emlékezete még azt a helyet is rögzítette az új falak mögé, ahol Krisztina szobácskájá tejszagúan és túlfútóten fogadta, amikor lefekvés előtt a gyermek álma fölé hajolt. Emitt nyílhott az egykori kapu, mely előtt akna ölte meg a vacsorát osztó német katonát: Mutter! Mutter! – már csak ennyit tudott kiáltani. Ezeken az utcákon a lámpák a gázvilágítás fényhatását keltették, a tejszarnok mélyén azonban éles fényű lámpa égett, a levéltáron pedig egy színes üveglablak derengett.

Ettre útjának ez a várbeli szakasza előre jelezte-e a váratlan találkozást? Szeszélyes cikcakkokban már ismét Pestre tartott a Moszkvics, elérte az Üllői utat, melynek széles mezején, az egyemeletes házak közt szélrohamok nyomultak a kocsíra. Felhők jöttek, a hold eltűnt, gyöngyöző havazás kezdődött. Repülőtéri autóbusz haladt, a klinikák ablakaiban kék derengésben virrasztott a fájdalom, a műszaki bolt kirakatában fúrógép hevert fémszemcsés mészároskesztyű mellett. Lovagvárszerűen emelkedett az úttorkolat sarki épülete, szemközt az egykori lovardával, tisztnövendékek gyakorlóterepeivel, melyeket még a kórházak félköre, távolabb pedig a pénznyomda követett volna. Egy Skoda, melyet vezetője nem tudott beindítani, épp az optikai és fényképészeti kirakat előtt állt, a vezető kiszállt a kocsiból, amikor a Moszkvics odaért, és bizonytalanul emelte segítségkérésre a karját. Ettre azonnal megállt, és ezzel megtörtént a váratlan találkozás, melyet a várbeli útszakasz készített elő.

Érthető, hogy Etre Ferenc nem ismerte fel azonnal a Skóda vezetőjét, Rosty Lászlót, hisz több mint két évtizede nem látta. Utoljára a Tárnok utcán találkozott vele, amikor Rostyék elköltöztek a szomszédos lakásból, bútoraikat a fiatal német katona majdani halálhelye felett kocsira emelték, majd a nagy szállító-kocsi elindult, s Rosty László gyalog követte, mint temetésen a gyász kocsi.

– Rosty! – kiáltotta Etre, többértelmű meglepetéssel, amikor felismerte a magakorút. – Baj van az akkuval? Megtoltjuk!

Többes számban mondta, mintha egymaga kitenne több embert, és ez a találkozás még valamit idézett az egykori költözködés jelenetéből: Gyarmati Emilék bútorszállító társzekerének megérkezését, akik a felettük kiadott lakásba költöztek. Sejtette-e valaki az akkori kereskedelmi ügynökökben az Országos Szabályozási Bizottság mai, nagyhatalmú elnökét? Kicsi a világ! Etre még örült is Rosty Lászlónak, s a Skódat sem kellett sokáig tolnia. Hálás vezető szállt ki a kormánykerék mellől; Etre még mindig azon csodálkozott, hogy ráismert Rostyra, s még a beszélgetéseikre is emlékszik, a villamosban, mikor 1938 őszén a gyakorlótérről hazautaztak. Különösebben nem is vonzódott hozzá, – miért vált most a megjelenése olyan fontossá? Mert ezt a fontosságot Etre bizonyos szorongással megérezte.

Ráismerése csak annál meglepőbb volt, mivel Rosty – talán Lászlónak hívták – ugyancsak megváltozott. Szőke, tömött bajsza a régi volt, de testessé vált: a szeme alatt tásák, s a felső szemhéja is duzzadt-fáradt. Műszövet télikabátot viselt, műszőrme gallérral, mely bizonyára a műszőrme bélést folytatta; fején fekete báránybőr kucsma, melyet hegyesre kihúzott, ahogyan régen a favágók szokták. Ezzel a kucsmával a kocsiból ki sem tudott szállni, ajtónyitás előtt levette fejről, s újból feltette, amikor Etréhez lépett.

– Itt lakol? – kérdezte Etre.

– Á, dehogya, a Honvéd utcában – felelte Rosty, különös zavarban, mellyel Etre nem törődött, mivel megrohanták az emlékek és a megvilágosodások. Megvilágosodás volt, hogy rájött: Dávid Sándort ma éjszaka ugyanúgy kereste, mint 44 őszén, amikor a dunai kishajóval kelt át Pestre, hogy megmentse az elhurcoltástól, – vagy azon a téli éjszakán, a dunántúli prэшházban, mely utolsó ismert tartózkodási helye volt. De hisz akkor már felfedezte rejtkehelyét, a templomi monstrancia barokk-arany sugarainak kellős közepében, törékeny és fehér ostyaformában. Életrajzi esszéjében, melyet Dávid Sándorról tervmunkaként készített, erről a rejtkehelyről okosan hallgatott, s csak az országhatár felé terelt áldozatok menetszlopát említette, melybe Dávid önként besorakozott. „Tehát én őt mindig csak kerestem, kerestem, holott csak várnom kellett volna rá. Figyelmesen várnom”. Ó, Jézus, Jézus!

– Mi az öregem? Az imént megismertél, most pedig úgy nézel rám, mintha sohasem láttál volna.

Rosty – most már biztos, hogy László – ott állt a havazásban, és a kezét nyújtotta, amit Etre nem vett észre. Sietett is mentegetődni, Rosty László pedig a segítségért tovább hálálkodott:

– Tudod-e, hogy életutadat egy ideje szemmel tarthatom? A te lányod és Kálmán, az én fiam, évfolyamtársak. Kicsi a világ! Mindennap együtt ebédelnek fél liter tejet és óriáskiflit a tejszernokban.

Rosty most felnevetett, ok nélkül:

– Mit beszélék! Te ott dolgozol, ahol a feleségem – és tisztelettel tette hozzá: – Mazura elnök titkárnője. Kell, hogy ismerjed!

Etre elgondolkozott, mert Mazurának három titkárnője volt: „Nem Magdának hívják?” – „Persze, hogy Magdának. Néha emlegeti is a nevedet.” Etre viszont Magdának csak a keresztnévét tudta, és sokkal többet nem is akart tudni róla.

Kerülte, kellemetlen asszony volt. Nem mert Rostyra tekinteni, mert félt, hogy a tekintete valamit elárul. Rosty pedig tovább beszélt, Kálmánról, akit alig lát, és Magdát se többször. Ma már ismeretlen az olyan családi élet, amelyet ők éltek, gyermekkorában, a Várban. Már a nagyanyjáról mesélt, és Etre úgy találta, hogy Rosty a gyakorlótér korszaka óta megváltozott: akkor tévesen volt elszánt, most pedig lágy és elszántság nélküli.

– A bátyáddal mi van? – kérdezte ok nélkül, maga sem tudta, miért. Ezzel a kérdéssel egyszeriben a közlési kedvét szegte Rostynak: „Már nem gyógyul meg. De csendesen viselkedik, tudod, az *intézetben*”.

Ez a véletlen találkozás így drámák és kapcsolatok láncolatát görgette ki, – a kelletnél többet. Etre elkomorult, s a külső Üllői út sötétjébe figyelt, túl a Nagyvárad tér sötétjén, a kórházak félkörén túl, az egykori Ferenc József gyalogsági laktanya irányába. Rosty László pusztá megjelenésétől átalakult a mai környék, visszajött az iskolászárad kora, Ollári hadapróddal, aki ma farmer Ohio-ban, és Agostyánnal, aki kerületi titkár. Készülődés, nagylelkűség, áldozatvállalás kora, boldog és fenyegetett idő, – Etre hallotta, hogy szólt hozzá valaki: a régi énje szólt hozzá. Sietett búcsúzni Rosty Lászlótól, kocsijával megkerülte a teret, lassan haladt visszafelé, a klinikák alatt.

Azért haladt lassan, hogy maga mellett, a szomszéd ülésen kibonthassa fehér kendőjéből a kenyérszeletet, – megéhezett ugyanis. Darabkákat tördelt a kenyérből, elgondolkozva rágott, és úgy érezte, mintha a kenyeret Dávid helyett enné meg. Azon sem csodálkozott volna, ha hófehér lóval találkozik, amint szemközt üget az úttest közepén, a hóesésben, fénysörénye szűzi hajzatként a havas kövezethez csapódik alá-aláhajoltában, s nagy, fekete szeme ilyenkor okosan és megnyugvással tekint a Moszkvics vezetőjére, mintha valami vonást vagy arckifejezést viszontlátna rajta.

Odahaza, a könyvtárszobában égve maradt az asztali lámpa; a szoba kihűlt kissé, de a lámpa sárgás színe szelíden átmelegítette. Barnállott a könyvespolcok síkja, az asztalra kitett keretes fényképek felfehérlettek. Üvegburája alatt az óra mozgatószerkezetének barackszínű gömböcskéi forogtak, zárt és sérthetetlen csend töltötte be a burát. Amikor az órát megvették, Klára úgy érezte, hogy a csöndet, a biztonságot, a nyugalmat vették meg vele. Pávakék mutatói megbízhatóan vallottak az acélról, melyből kivágták őket, a négyszögletes számlap tetejét cinkből préselt virág- és szalagkoszorú díszítette, mint vadonatúj főkötő, mely nem illik az óra korához, de amelytől talányosabbá és személyesebbé válik. A forgó inga barackszínű gömböcskéihez kard alakú, csillogó lapocskák járultak, melyek előtűntek, és visszafénylettek forgás közben. Volt idő, amikor hónapokon át Klára magányának idejét mérte ez az óra, az üres lakásban, miközben Krisztina az iskolában volt, Etre pedig a szülővárosában, ahová Mazura elnök fegyelmileg helyezte át.

Most Klára hiányzott a szobából, bezárt ajtó mögött már aludt, de a szoba minden színe és tárgya őt fejezte ki, a bútorok elhelyezése, csoportosulásaik arányai, az asztalkaké, a karszékeké, lehajtott lapjával a szekreteré, s még a barna bronzcsilláré is. Klára az álmaiból teremtett környezeteket maga köré, – illetve olyan tárgyakból, melyeket csak ő tudott szóra bírni, s elérni, hogy valamely titkukat elárulják, minekutána ezek a tárgyak ismét beleolvadtak egy álomba.

Az ablakfüggönyökön túl újabb függöny: a havazás. A még mindig langyos belső térnek hibátlan kiegészítője és kötődő ellentéte volt a külső tér. Itt a bútorok derűs zenét, kerekded összhangzást adtak össze, – Klárának ugyanis némely tárgyakhoz, s különösen a régi bútorokhoz, mélyen személyes köze volt. Érzekelte bennük a műhelyt és a mestert, elkészültük korát és az azóta eltelt korokat, és tudta, hogy mindezeknek összejátszása a bútor szuverén egyéniségét ala-

kítja ki, mely egyéb egyéniségek társaságát keresi. És keresi az övét is: boldogan elegyedett ebbe a társaságba. Voltak esztendőök, amikor a régi bútorokat potomon elkótyavetyélték a bizományi áruházak: résen álltak, hetenként ezeket a boltokat járták, de Klára sohasem vadászott mohón bizonyos darabokra, hanem megvárta, hogy egyikük-másikuk magához szólítsa, felkínálja magát. Lám, ő sem keresett, hanem várt!

Szirána hallatszott, és Etre láthatatlanul is érzékelte a Dunán egymásra torlódo jégtáblák szorongását, de ráadásul még azt is, ahogyan Klára szeme magába fogadná a szoba pillanatnyi képét, ha történetesen felébredne és ide belépne. Ám a szoba egyre inkább hült, és mintha csak a jó hőmérséklet tartotta volna eddig távol, a Víziváros alacsonyabb házainak füstje most alattomosan beszivárgott. Tűzfalak tetején kémények füstöltek, a televíziós antennák árnyéka élenyészett a szemközti falról, s a vöröstéglás ház legfölső emeletén a nylonfüggöny mögött kialudt a rózsaszín lámpa.

Etre megremegett, fogai összekoccantak, érezte, hogy hidegrázása kezdődik, láza lehet máris. Gyorsan lefeküdt, átforrósodva ébredt kora reggel. Krisztina kijött a szobájából, piros pongyoláját viselte, apró, fehér pettyekkel. Hívás nélkül, azonnali felismeréssel lépett apja ágyához, és homlokára tette a kezét. Krisztina keze anyja gótikus kezét másolta, csak valamivel szélesebben. Mozdulata leányi volt, és orvosian szakszerű is, egyszerre önkéntelen és visszatartott mozdulat. Etre akkor még nem tudhatta, hogy amíg él, Krisztina kezének érintéséből megmarad a homlokán valami.

Tulajdonképp milyen könnyű találkozni veled, megtalálhatlak az utcán, beléphetesz a tetőm alá. Gyakrabban voltunk együtt, mint gondolnám, és csak utólag értem most, hogy amikor boldog voltam, te mosolyogtál rám. És többször voltam boldog, mint ahányszor emlékezem. Nem tudom, mikor érintettél meg, de azt tudom, hogy megérintett voltam. Miért akarják elhítenni velünk, hogy téged nehéz elérni? Félelmetesnek mondanak, mert félelmetesek a szenvedéseid. De hiszen nem csak szenvedésből állsz, hanem örömből is. Miért emelnek annyi falat közéd és közénk, a szolgálád? Azon a júniusi éjszakán, kitisztult égen a hold, s az egész kert teli az olajfák illatával, ugye, azon az éjszakán is mellettem voltál? Ugye, ez egészen természetes?

JÉKELY ZOLTÁN kiadatlan verse

Magányos kapu az erdőn

Aki e korhatag
gerenda-alkotmány alatt
megáll vagy áthalad:
küszöbén túl is azt láthatja csak,
ami háta mögött maradt.

Sem lakatja, sem kilincse,
még egy léce, rácsa sincsen,
nem is kapu, kapuváz csak,
valaminek mégis határt szab.